

Dr. sc. Juraj Kolarić, prof. emeritus (Teološki fakultet Zagreb), predsjednik
Dr. sc. Milorad Nikčević, redovni prof. u trajnom zvanju (Filozofski fakultet, Osijek), mentor
Dr. sc. Slaven Bertoša, redovni profesor (Sveučilište Jurja Dobrile u Puli), član

Osijek, 9. svibnja 2009.

**SVEUČILIŠTE J. J. STROSSMAYERA
U OSIJEKU
Filozofski fakultet
Fakultetsko vijeće
31000 Osijek, Lorenza Jägera 9**

Predmet: *Ocjena teme doktorskog rada mr. sc. Alojza Štokovića*

Temeljem Odluke Fakultetskog vijeća Filozofskog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku od 29. travnja 2009. imenovani smo u Stručno povjerenstvo: dr. sc. Juraj Kolarić, prof. emeritus (Teološki fakultet, Zagreb), predsjednik povjerenstva; dr. sc. Milorad Nikčević, redovni prof. u trajnom zvanju (Filozofski fakultet, Osijek), mentor; dr. sc. Slaven Bertoša, redovni profesor (Sveučilište Jurja Dobrila, Pula), član, sa zadaćom da ocijenimo doktorsku disertaciju **mr. sc. Alojza Štokovića** pod naslovom "*Peroj-crnogorska enklava u Istri (kulturno-povijesni, jezični i tradicijski prikaz)*". U smislu navedene Odluke podnosimo slijedeće

I z v j e š ć e

Doktorska disertacija mr. sc. Alojza Štokovića obuhvaća 246 stranica A4 formata, od kojih se 49 stranica odnosi na popis korištene literature (str. 197-210), objavljene izvore (str. 210-212), na neobjavljene izvore iz Državnog arhiva u Pazinu (str. 213-215), zaključak (str. 215-221), sadržaj (str. 222-225) i na razne faksimile te fotografije (str. 226-246).

Rad A. Štokovića podijeljen je u deset poglavlja. Autor u poduljem Uvodu (str. 1-13) i I. poglavlju ističe važnost proučavanja "perojskog fenomena" koji još uvijek predstavlja pravi izazov za povjesničare, lingviste, filologe, sociologe, etnologe, politologe, muzikologe i u novije vrijeme ekumeničare. Doseljavanje petnaest obitelji iz Crne Gore u Istru krajem ljeta 1657. godine obilježeno je jednim fenomenom. Ta skupina uspjela je opstati u Istri 350 godina zadržavši svoja prepoznatljiva etnička obilježja. Proces inkulturacije i asimilacije ovdje nije uspio. Perojska etnička skupina uspjela je do danas sačuvati svoj govor, pismo, običaje, nošnju, antroponimiju i osjećaj pripadnosti matičnom zavičaju i narodu. Taj fenomen začuđujućih razmjera zavrjeđuje pažnju i znatiželju te znanstvenu analizu u vrijeme suvremenog procesa globalizacije, multikonfesionalnosti i multietničnosti našeg društva, ali pokazuje i otvorenost te etničku, vjersku i nacionalnu toleranciju hrvatskog stanovništva u mletačkom dijelu Istre. S iskustvom matične domovine perojska skupina došla je u dodir sa stanovništvom s različitim svjetonazorom i s različitom civilizacijom. Crnogorska enklava izbjegla je asimilaciju i prihvatila adaptaciju sačuvavši svoj nacionalni i vjerski identitet. Tako je nastao "perojski fenomen" koji je do sada zanimao stručnjake za razna područja ljudske djelatnosti i znanstvenike koji su se tim fenomenom bavili i nekritički, a što dokazuje i obilna literatura iz XIX. i XX. stoljeća. U tim prikazima, razni arhivski materijali bili su

"selekcioniirani" i stavljeni u službu "ideje sveslavenstva" ili "reduciranog jugoslavenstva". Autor zbog toga želi, na temelju izvorne arhivske građe koju su stvarali notari, te župne matične knjige i fondova arhiva u Kotoru, Trstu, Rijeci, Pazinu, Kopru i Zagrebu, dokazati da njegova povijesno-kulturološka istraživanja predstavljaju odgovor na sva sporna pitanja tzv. "Perojske enklave". Stoga autor ispravno zaključuje (str. 6-7) da je "Peroj danas jedino hrvatsko naselje u Istri koje se od drugih sličnih naselja razlikuje po tome što dio stanovništva čine pripadnici pravoslavne vjere", a ujedno je i "jedino naselje u Republici Hrvatskoj za koje se može kazati da izvorno pripada tzv. autohtonoj skupini crnogorske dijaspore".

U II. poglavlju pod naslovom "Perojska povelja - isprava kao izvor za proučavanje povijesti i naseljavanja i udomljavanja pravoslavnih Crnogoraca u Istru" (str. 13-24) autor svestrano analizira fundamentalni dokument na temelju arhivističkih i dokumentarističkih načela napuštajući dosadašnje "romantičarske predodžbe" (str. 14).

U III. poglavlju autor analizira povelju, udio Mletačke Republike i sudionike u postupku nastanka povelje. Prijepis povelje događa se 130 godina nakon doseljenja Crnogoraca u Peroj, što upućuje na veliku uslugu bilježnika Francesca Consolicha u procesu prisvajanja katoličke crkve sv. Jeronima u Peroju od strane crnogorske manjine.

U IV. poglavlju pod naslovom "Pravoslavne baština na Puljštini i u Veneciji prije dolaska Crnogoraca u Peroj" (str. 54-88), A. Štoković govori o pravoslavnoj baštini u Puli i u Veneciji prije dolaska Crnogoraca u Peroj. Na osiromašeni dio devastirane zemlje došlo je do poželjne destinacije koja je determinirala "mletački doseljenički mozaik" (str. 54). U tom procesu Grci se postupno asimiliraju, ali srpski se doseljenici opiru tom procesu. Iako je nakon dogovora između katoličke i pravoslavne crkve u Firenci 1438. godine unija bila sklopljena, ipak nikada nije bila ostvarena, osim u dijelu tzv. "unija" koje su stvorile "unijatske grko-katoličke crkve". U takvom ozračju crkva sv. Jurja u Veneciji postala je 18. V. 1514. ekspozitura ekumenskog patrijarha u Carigradu, koji je vršio jurisdikciju nad svim pravoslavcima vjernicima na području zapadnog dijela kršćanstva.

U V. poglavlju pod naslovom "Crnogorci u susjednom kaštelu Vodnjan" (str. 88-97), autor raspravlja o položaju Crnogoraca u susjednom kaštelu Vodnjanu, Balama i Fažani, te se bavi problemom prezimena Paštrović.

U VI. poglavlju pod naslovom "Crnogorske obitelji 20 godina poslije doseljenja (1677)" (str. 97-115), autor ističe da su doseljenici od "habitantes novi" postali "habitantes vecchii" i tako bili izjednačeni sa starosjediocima. U tom kontekstu postavilo se imovinsko pitanje u odnosu prema katolicima, što je izazvalo izvjesne napetosti i nesporazume.

U VII. poglavlju autor analizira matične knjige pravoslavne župe, odnosno kapelanije sv. Spiridiona u Peroju od 1784. do 1816. godine (str. 115-138). Nakon 127 godina grčko-crnogorskog zajedništva u Istri jača utjecaj Srpske pravoslavne crkve. Crkva sv. Spiridiona, nekadašnja crkva sv. Jeronima u Peroju, postala je 15. III. 1788. župnom crkvom crnogorskih pravoslavaca. Autor analizira političke uvjete utemeljenja župe, prijelaz katoličke crkve u vlasništvo pravoslavne crkvene općine, kao i otpor katolika, koji je izostao zbog toga što su katolici smatrali da se radi o unijatima! Analizirajući pojavu "kumstva" između katolika i pravoslavnih, autor smatra da je "kumstvo" osim "religijskog" imalo i "društveno" značenje (str. 127). U tom kontekstu autor dotiče i pitanje jurisdikcijske pripadnosti crnogorske enklave, a što predstavlja posebno relevantno jurisdikcijsko pitanje koje uključuje i pitanje uporabe crnogorskog jezika kao liturgijskog jezika u bogoslužju.

U VIII. poglavlju autor raspravlja o stoljetnoj borbi za pravo na uporabu liturgijskog jezika u kontekstu romanskog jezičnog prostora (str. 138 - 160). U tom poglavlju autor analizira ulogu austrijskog cara Leopolda I. koji je započeo (1657) s afirmacijom srpskog pravoslavlja u Monarhiji (str. 159-160). Otada pečki patrijarh preuzima jurisdikciju nad svim vjernicima grčko-istočnog obreda na području Austrijske Carevine, a što je dovelo do poznatog sindroma "svetosavlja", kao pravoslavnog determinizma na nekadašnjim

"jugoslavenskim" prostorima.

U IX. najopširnijem poglavlju raspravlja se o perojskom govoru (idiomu), tradiciji, a u X. poglavlju o običajima, narodnoj usmenim tradiciji, predajama i pjesmama iz Peroja.

Migracijske i religijske sastavnice hrvatskog etničkog prostora od XV. do XX. stoljeća

Doktorska teza mr. se. Alojza Štokovića potvrđuje povijesnu zbilju prema kojoj se etničko, nacionalno i vjersko područje Hrvatske u geopolitičkom smislu tijekom svoje povijesti nalazilo na razmeđu Istoka i Zapada, različitih kultura, civilizacija i religija. Hrvatskim najistočnijim etničkim prostorom povukao je već 395. godine, prije dolaska Hrvata, car Teodozije Veliku granicu između Istoka i Zapada koja je išla od Budve na Drinu i dalje na Dunav. Drina je tako postala ne samo međudržavna granica nego je i ostala vjekovna granica dvaju svjetova i kultura sve do danas. Na tom prostoru europski se katolicizam učvrstio na svojim istočnim granicama, a pravoslavlje se u svom približavanju Zapadu zaustavilo na svojoj najzapadnijoj granici. Tu se monoteistički islam u svom vjekovnom prodoru u Europu zaustavio i stvorio svoju najzapadniju islamsku enklavu. Na hrvatskom etničkom prostoru stvorio je i protestantizam svoje oaze, a najnoviji religijski pokreti sve agresivnije kucaju na vrata Hrvatske. Katolička crkva, od rimskih prvosvećenika nazvana "antemurale christianitatis", danas je postala, ako uzmemo u obzir zadnji popis stanovništva iz 2001. godine, s 87,83% deklariranih katolika "antemurale catholicitatis" ili, simbolički rečeno, katolička Himalaja u Europi! Ali, s iskustvom tragičnih vjerskih i ideoloških tenzija i ratova, Hrvatska je zbog svog geopolitičkog položaja postala i "prostor za susrete i dijalog", kako je Hrvatsku nazvao papa Pavao VI. Ta činjenica predstavlja izazov za svakog intelektualca i kršćanskog mislioca da se sa svom ozbiljnošću susretne s tom temom i o njoj ozbiljno razmisli. Zbog toga rad mr. se. Alojza Štokovića predstavlja značajan doprinos kako hrvatskoj historiografiji tako i kršćanskoj kontroverzistici.

Sustavnija nazočnost pravoslavlja na hrvatskim etničkim prostorima, povezana je, kao što je poznato, s prodorom Turaka i migracija pretežno pravoslavnih Vlaha na Zapad. Oni su se naseljavali na graničnim, osvojenim ili oslobođenim hrvatskim prostorima i u krajevima Vojne krajine ili mletačke Dalmacije. Na opustjelim katoličkim samostanima ili župama pojavljuju se pravoslavni manastiri ili se grade novi, kao npr. Gomirje, Krka i drugi, podižu se crkve, organizira se školstvo, razvija kulturni i duhovni život pravoslavnih pod zaštitom Habsburške Monarhije ili Mletačke Republike. Kršćansko stanovništvo, bježeći pred Turcima i pravoslavni doseljenici u Hrvatsku i u mletački dio Hrvatske došli su u dodir s katolicima, a posljedice zajedničkog života odrazile su se i u pokretu za sjedinjenje s Katoličkom crkvom. Veliki poticaj za sjedinjenje dao je Firentinski opći crkveni sabor sjedinjenja s Grcima u Ferrari i Firenci (1438-1439), koji međutim nije donio trajno sjedinjenje, kao i prijašnje sklopljeno sjedinjenje s Grcima na Drugom općem crkvenom saboru u Lyonu 1274. godine, jer je Pravoslavna crkva pristupila jedinstvu s Katoličkom crkvom zbog političkih razloga, a u Firenci je odbojnost kod grčkog klera prema Latinima bila veća i od straha pred Turcima. Kada je Mehmed Osvajač 1453. godine osvojio Carigrad, pokušaji unije grko-istočnih s Katoličkom crkvom bili su onemogućeni. Pa ipak, odjek ovih pokušaja odrazio se u pokretu za sjedinjenje pravoslavnih s Katoličkom crkvom na tzv. lokalnim crkvenim razinama, a koji su rezultirali unijom pravoslavnih u Hrvatskoj s Katoličkom crkvom u Marci kraj Ivanić-Grada 1611. godine. Sjedinjeni vjernici nazvani su grkokatolici, tj. katolici s grčkim obredom. Pojmovima "grčka", "grčko-istočna" "bizantska" i "nesjedinjena istočna Crkva", zapadna ili katolička teologija označava onaj dio kršćanstva koji se služi bizantskom liturgijom i koji se u XI. stoljeću odijelio od latinske ili Zapadne crkve. Jedan dio tih kršćanskih Crkava sjedinio se je tijekom vremena sa Zapadnom, Katoličkom ili Rimo-katoličkom crkvom. Ove, s rimskim biskupom ili papom ponovno sjedinjene istočne i pravoslavne kršćane katolička teologija naziva "unijatima" "grko-katolicima" ili vjernicima "istočnih katoličkih Crkava", dok se

nesjedinjeni pravoslavni nazivaju "grčko-pravoslavni" "grčko-ortodoksni" ili "pravoslavni" vjernici. Službena crkvena i državna terminologija upotrebljavala je naziv "grčko-istočni" ili "ortodoksni" za sve pripadnike Istočne kršćanske crkve, dok se u slavenskom jezičnom prostoru udomaćio naziv "pravoslavni", a koji je poprimio i službeni naziv nakon ujedinjenja svih pravoslavnih Crkava na slavenskom prostoru bivše Habsburške ili Austro-Ugarske Monarhije.

Najintenzivnije širenje pravoslavlja u zapadnim katoličkim krajevima prouzročio je prodor Turaka na Balkan u XV. i XVI. stoljeću, kada se na područje "reliquiae reliquiarum" Hrvatske doselilo mnogo pravoslavnog stanovništva, oblikovavši tako široki pravoslavni pojas koji je postupno izbrisao nekadašnju granicu između Istoka i Zapada i oblikovao novu vjersku kartu na hrvatskom i katoličkom etničkom tlu, isprepletenu s tri vjerski i idejno različita svijeta: s katoličkim Zapadom, grčko-pravoslavnim Istokom i turskim islamom.

Habsburška Monarhija i Mletačka Republika imale su pune ruke posla u nastojanju da ponajprije udome stanovništvo koje je prisilno ili dragovoljno napustilo Osmansko Carstvo, a zatim da ga uključe kako u starosjedilačko stanovništvo, tako i u svoje državne i političke strukture. Pri tomu je posebnu važnu ulogu igralo pitanje tzv. crkvene jurisdikcije ili crkvene sudske vlasti, odnosno vršenje vlasti upravljanja i vođenja crkvene zajednice prema crkvenome kanonskom pravu. U Katoličkoj crkvi jurisdikcija uključuje zakonodavnu, sudsku i upravnu vlast, a vrše je osobe obilježene svetim redom, odnosno ordinariji ili biskupi na svojim područjima, a njima su podložni svi vjernici njihovih biskupija. Vrhovnu jurisdikciju u općoj Crkvi vrši rimski prvosvećenik ili papa.

Pravoslavno stanovništvo u Dalmaciji, uglavnom grčke provenijencije, isposlovalo je već sredinom XVI. stoljeća od Mletačke Republike i latinskih biskupa u Zadru, Šibeniku i Hvaru pravo služiti se crkvama za obavljanje liturgije na vlastitom, tj. bizantskom obredu. Nakon obnove Pečke patrijaršije 1557. godine, nad doseljenim pravoslavnim vjernicima u Dalmaciji vršio je jurisdikciju dabrobosanski metropolit, koji se nazivao dabrobosanskim, kliskim i ličkim, a sjedište mu je bilo najprije u Šibeniku, a zatim u Zadru.

Unijatski pokret u Dalmaciji završio je, nakon mnogo zapletaja, tako da je jedan dio pravoslavnih doseljenika potpao pod jurisdikciju Srpske pravoslavne crkve, a drugi je bio podložen filadelfijskom nadbiskupu u Veneciji, koji je bio egzarh carigradskog patrijarha za sve kršćane bizantskog obreda u Mletačkoj Republici. Taj egzarh je još prije vršio crkvenu jurisdikciju nad malim grčkim zajednicama u dalmatinskim gradovima. Doseljeni pravoslavni vjernici bili su katkada postavljeni pred alternativu: da li sačuvati vlastiti obred i podložiti se jurisdikciji svojih crkvenih poglavara ili se složiti sa zahtjevima katoličkih biskupa i podložiti se njihovoj crkvenoj jurisdikciji?

Dolaskom na vlast u Crnoj Gori dinastije Crnojevića (1439-1490), koji su zbog borbi s Venecijom, a kasnije s Turcima, prenijeli svoju prijestolnicu na Žabljak, sužena Zeta konstituirala se kao država, koja se u to vrijeme počinje nazivati i Crnom Gorom, a prostirala se od Lovćena do Skadarskog jezera. Padom pod Turke Crnojevićeve prijestolnice Žabljaka 1478. godine počinje tamno razdoblje povijesti za nekadašnju katoličku Duklju, odnosno današnju Crnu Goru, kao i za sjeverne dijelove današnje Albanije.

Padom ovih krajeva pod tursku vlast Zetska mitropolija se selila iz manastira u manastir, da bi konačno 1484. godine našla svoje sjedište u Cetinju. Nakon obnove Pečke patrijaršije ponovno je bila uspostavljena jurisdikcija Srpske pravoslavne crkve nad crnogorskom mitropolijom. Da bi se osiguralo jedinstvo u borbi protiv Turaka, srpski, crnogorski i katolički vjernici održavali su skupove sa svojim crkvenim poglavarima, a 1614. godine pod vodstvom pečkog patrijarha Jovana čak i pregovaraju s austrijskim, španjolskim i papinskim misionarima oko pripreme ustanka protiv Turaka na Balkanu.

S druge strane Cetinjska mitropolija, iako kanonski povezana s Pečkom patrijaršijom i dalje je vršila crkvenu jurisdikciju nad svojim starim područjem, igrajući tako važnu ulogu u

borbi protiv Turaka. Ali, val islamizacije u XVI. stoljeću predstavlja opasnost kako za autonomni položaj crkve tako i za crnogorsku naciju. Objektivni uvjeti u crnogorskom društvu nametali su oslobodilačku borbu. Oslonac na Rusiju pružit će Crnoj Gori tijekom XVIII. i XIX. stoljeća dobru alternativu da aktivno vodi oslobodilačku borbu protiv Turaka i obrani narod od daljnje islamizacije.

Dolaskom na mitropolitsku stolicu Danijela Petrovića (1697-1735) produžen je proces učvršćivanja uloge Crnogorske mitropolije u životu Crne Gore. Uspostavljajući političke odnose s Rusijom Crnogorska mitropolija (1711) ostvaruje svoju ponovnu autokefalnost priznatu od ruske Crkve. Ukidanje Pečke patrijaršije 1766. godine i pojava novog ustrojstva Srpske pravoslavne crkve nije imalo nikakve posljedice na Crnogorsku pravoslavnu crkvu. Pod vodstvom mitropolita Petra I. Petrovića Njegoša (1782-1830) Crna Gora se konačno emancipirala od turske vlasti, afirmirajući se u punu samostalnost unutrašnjeg razvoja. U doba Petra II. Petrovića Njegoša (1830-1851) potpuno je izgrađen mehanizam državne vlasti, koja je u narednim godinama donijela povoljne rezultate za oslobođenje Crnogoraca od turskog vrhovništva.

Prije Prvoga svjetskog rata na području hrvatskog etničkog prostora postojale su tri pravoslavne jurisdikcije: 1) Karlovačka mitropolija s jurisdikcijom u Banskoj Hrvatskoj; 2) Ekumenski carigradski patrijarh s jurisdikcijom nad pravoslavcima u Bosni i Hercegovini; 3) Mitropolija u Bukovini u Moldaviji, koja je u XVI. stoljeću potpala pod Turke, od 1775. godine bila je austrijska, a 1919. godine postala je dio Rumunjske, smještena u moldavskom gradu Suceava (Suczawa) i utemeljena od carigradskog patrijarha 1401. godine, vršila je jurisdikciju nad pravoslavcima u Dalmaciji. Budući da je Habsburška Monarhija bila država sastavljena od mnoštva različitih naroda, bilo je teško postići sjedinjenje svih crkava u jednu jedinstvenu pravoslavnu crkvu koja bi priznala zajedničkog poglavara.

Zbog toga je jurisdiksijsko ustrojstvo Pravoslavne crkve na Balkanu, kakvo je bilo na snazi od 1878. do 1903. godine, ostalo uglavnom nepromijenjeno sve do 1920. godine, kada su se pravoslavne Crkve «sjedinile» u Srpsku pravoslavnu crkvu. Do tada su pravoslavni na srednjem Balkanu bili podijeljeni na slijedeće crkvene jurisdikcije: 1) Srpska pravoslavna crkva u kneževini, a zatim u kraljevini Srbiji (1882) s beogradskim mitropolitom na čelu postala je najprije autonomna (1832), a onda autokefalna (1879) s pet episkopija ili eparhija; 2) Mitropolija Kneževine Crne Gore imala je dvije eparhije; 3) Grčko-istočna crkva BiH s tri eparhije (od 1900. godine s četiri: Sarajevo, Tuzla, Mostar i Banja Luka) izravno je ovisila o patrijarhu u Carigradu, a preko uprave zajedničkog ministarstva financija i od Austro-Ugarske monarhije; 4) Srijemsko-karlovačka mitropolija s tri eparhije (srijemsko-karlovačka, gornjo-karlovačka, pakračka), čijega se mitropolita smatrao nasljednikom pečkih patrijarha nazivajući se patrijarhom, vršila je jurisdikciju kako na području sjevernih hrvatskih krajeva, tako i u Mađarskoj; 5) Dvije dalmatinske eparhije (Zadar i Kotor), koje su se od 1873. godine nalazile u mitropoliji Cernovci (Rumunjska), nalazile su se preko dalmatinskih krajeva u Habsburškoj odnosno Austro-Ugarskoj Monarhiji.

Nakon Prvoga svjetskog rata vlada u Beogradu odlučila je ujediniti sve srpske pravoslavne crkve. Najprije je 26. svibnja 1919. proglašeno "duhovno, moralno i administrativno" jedinstvo svih srpskih pravoslavnih oblasti u novostvorenoj Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS), a onda je 30. kolovoza 1920. u Srijemskim Karlovcima proglašena Srpska patrijaršija. Prethodno je poslanstvo srpske vlade uspješno zaključilo pregovore s ekumenskim patrijarhom u Carigradu, koji se za novčanu odštetu od 1,5000.000 francuskih franaka odrekao svojih prava nad eparhijama u Bosni i Hercegovini te Makedoniji. Uz veličanstvene svečanosti bio je ustoličen u staroj patrijaršijskoj rezidenciji u Peći novi patrijarh Srpske pravoslavne crkve, Dimitrije Pavlović. Tako je bio ostvaren stoljetni san Srpske pravoslavne crkve da svi pravoslavni Srbi, oni u Srbiji i izvan Srbije, budu obuhvaćeni jednom jedinstvenom srpskom crkvenom organizacijom.

ZAKLJUČAK

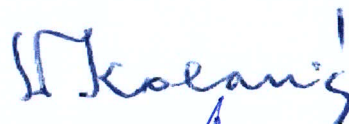
Sve prethodno, iako autor u svojem izlaganju gore navedene činjenice neizravno i na različite načine autor interpretira, bilo je potrebno istaknuti kako bismo mogli svestrano i u širokim aspektima sagledati doktorsku disertaciju mr. sc. Alojza Štokovića, koji u svojoj tezi interdisciplinarno i s različitih uglova prikazuje postanak, djelovanje i specifičan način života crnogorske enklave u Peroju u Istri, na tadašnjem hrvatskom etničkom području pod društvenom i političkom upravom Mletačke Republike. Specifičnost interkonfesionalnih odnosa na tom prostoru s međusobnim konfesionalnim prožimanjima i poteškoćama izvrsno oslikava i analizira doktorska teza autora, a što predstavlja novi doprinos interkonfesionalnoj i kulturološkoj strukturi hrvatskog istarskog povijesnog i etničkog prostora te uvelike obogaćuje hrvatsku historiografiju i kulturu, a što sigurno doprinosi pozitivnom vrednovanju tradicionalne hrvatske, katoličke i nacionalne tradicije i orijentacije, tzv. konceptu današnjih europskih i globalizacijskih integracija. Uz ovu generalnu sintetičku ocjenu, doktorska disertacija mr. sc. Alojza Štokovića problemski i sadržajno ukazuje i na druge aspekte i diskurse:

a) Disertacija se sadržajno temelji ne samo na historiografskim, crkveno-povijesnim, već i na književnopovijesnim, književnoteorijskim i interdisciplinarnim kulturološkim spoznajama o migracijskim procesima, pa je autor sagledavao i njihovu duhovnu baštinu preko koje se iščitava identitet određenog naroda ili etničkog nacionalnog korpusa, to jest Perojaca. Koristeći relevantne studije brojnih autora, mr. sc. Alojz Štoković je u svojoj disertaciji pridonio ne samo boljem razumijevanju fenomena migracijskih kretanja, crnogorske populacije u enklavi Peroj, već i procesu akulturacije i adaptacije pojedinih skupina u novim prostorima, očuvanju njihove duhovne baštine. Dao je odgovor na značajno pitanje: zašto su neke, čak brojčano jače skupine naroda/etnosa, nestale, dok su se neke mnogo manje skupine održale do danas, usprkos brojnim povijesnim kataklizmama, ratovima i nedaćama.

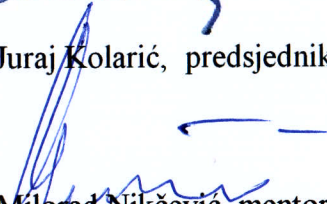
b) Koristeći se brojnim arhivskim istraživanjima autor je istražio, proučio i analizirao arhivske izvore iz raznih fondova koji do sada nisu bili poznati ni objavljivani, a čuvaju se u arhivima u Kotoru, Zadru, Zagrebu, Rijeci, Koprnu, Pazinu, Trstu i Veneciji. Posebno je analizirao i ukazao na fondove: notarskih knjiga Poreča, Bala, Vodnjana, Rovinja, Pule, Fažane i Galizane, matične knjige Peroja, Vodnjana i Fažane, fond *Catasto Franceschino*, Puljski kaptol, knjige bratovština, *Istriae visitatio apostolica* 1579, izvješća puljskih biskupa «ad limina» itd. Prema tome, primarni cilj rada mr. Alojza Štokovića je postignut: različitim metodološkim pristupima, interpretiraju se činjenice i *facte* razotkrivaju se novi izvori koji pružaju nove relevantne spoznaje na osnovi kojih je moguće stvoriti, odnosno i korigirati, novu sliku o Peroju i Perojcima u Istri. I ono što je najvažnije, autor se u svojim istraživanjima koristio različitim metodološkim pristupima: analizirao je primarne arhivske izvore, interdisciplinarno i komparativno vršio poredbe i analize, uvažavao tradiciju i empiriju i na osnovi svega toga donosio svoje interpretativne sudove i zaključke. Ukratko, u krajnjoj sintezi ističemo: doktorska teza mr. sc. Alojza Štokovića predstavlja značajan doprinos, prije svega, hrvatskoj historiografiji i povijesnoj i crkvenoj kulturologiji. Zavidnom znanstvenom akribijom, svestranom analizom i metodologijom, autor na temelju dugogodišnjeg istraživanja objavljene i neobjavljene arhivske građe, služeći se postojećom literaturom i periodikom, obrađuje relevantnu temu, koja je i danas, kao i jučer, aktualna, ne samo zbog svog društvenog, kulturološkog, sociološkog, crkvenog i lingvističkog gledišta, već i zbog toga što na specifičan način obrađuje međukonfesionalne i međunacionalne odnose na istočnim europskim prostorima.

c) Unatoč nekim još uvijek nerazjašnjenim nejasnoćama u interpretaciji jurisdikcijskih

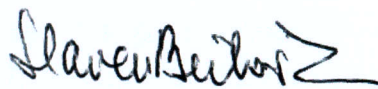
mjerodavnosti, kao i jezičnih nedosljednosti u tekstu, doktorski rad mr. se. Alojza Štokovića svojim obimom, tematikom i znanstvenom akribijom predstavlja relevantno znanstveno djelo iz područja povijesnih i humanističkih znanosti, koje može potaknuti i druge znanstvenike na istraživanje sličnih tema iz nacionalne, kulturne i vjerske povijesti hrvatskog etičnog i nacionalnog prostora, a koje su zbog poznatih političkih i društvenih prilika u nedavnoj prošlosti bile prešućivane ili marginalizirane. Zahvaljujući upravo radu mr. sc. Alojza Štokovića uspješno je odgonetnuta jedna povijesna enigma pod nazivom "crnogorska enklava Peroj u Istri" koja je dosad izazivala mnogobrojne znanstvenike različitih znanstvenih usmjerenja da svoja istraživanja posvete ovom "perojskom fenomenu"! Zbog svega navedenoga predlažemo Fakultetskom vijeću Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Osijeku da doktorski rad mr. sc. Alojza Štokovića prihvati kao solidan interdisciplinarni znanstveni prinos i uputi kandidata na usmenu obranu.

Prof. dr. sc. Juraj Kolarić, predsjednik

Prof. dr. sc. Milorad Nikčević, mentor

Prof. dr. sc. Slaven Bertoša, član